

|                                                   |            |
|---------------------------------------------------|------------|
| Секція А5 Професійна освіта (за спеціалізаціями)  |            |
| УДК 37.01                                         |            |
| Дата першого надходження статті до видання        | 2026-07-30 |
| Дата прийняття статті до друку після рецензування | 2026-08-30 |
| Дата публікації/оприлюднення                      | 2026-08-30 |

**Викладання фундаментальних богословських дисциплін  
у процесі підготовки теологів з академічною освітою:  
між методологічним дуалізмом, стандартизацією компетентностей і конфесійними  
запитами**

**Шкрібляк Микола Васильович**

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії та культурології  
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича  
м. Чернівці, Україна

e-mail: [m.shkriblyak@chnu.edu.ua](mailto:m.shkriblyak@chnu.edu.ua)

<https://orcid.org/0000-0002-6036-5242>

**Луцан Ігор Васильович**

кандидат історичних наук, асистент кафедри філософії та культурології  
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича  
м. Чернівці, Україна

e-mail: [i.lutsan@chnu.edu.ua](mailto:i.lutsan@chnu.edu.ua)

<https://orcid.org/0000-0002-2341-069X>

**Анотація.** Викладання фундаментальних богословських дисциплін, зокрема «Вступу до богослов'я», «Біблійної ісагогіки та герменевтики», «Біблійного богослов'я», «Догматики», «Патрології», «Літургіки», «Церковного уставу», «Каноніки» та ін. у системі сучасної академічної освіти продовжує балансувати між науковою об'єктивністю та запитами церковних спільнот. І цей досвід не завжди вдалий, оскільки йдеться про щонайменше три важливі компоненти освітнього процесу, які необхідно враховувати та впроваджувати. Отже, актуалізується передусім необхідність пошуку балансу між методологічним дуалізмом, стандартизацією і конфесійними запитами.

Зайве доводити, що освітній процес у галузі богослов'я супроводжується викликами, зумовленими відповідністю державних стандартів академічної науки і, звісно ж, вимог і потреб церковного служіння, що вкотре засвідчує важливість пошуку балансу між методологічним дуалізмом, стандартизацією та конфесійними запитами. Проте означене породжує низку системних проблем, основна з яких полягає у тому, що сучасні викладачі мають уміти ефективно поєднувати церковно-педагогічну теорію та дидактику, специфічні релігійні твердження, ідеї і догмати зі світською методологією, стандартами освіти й актуальними вимогами до компетентностей, визначених нормативними документами в системі зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні.

З огляду на це, в дослідженні головну увагу приділено тим ключовим викликам, які визначають сучасний стан і перспективи оптимізації та вдосконалення викладання фундаментальних богословських дисциплін у процесі підготовки теологів з вищою академічною освітою, а також обґрунтуванню можливостей результативного пошуку перспективних шляхів їх успішного подолання.

Для цього комплексно проаналізовано проблематику методологічного дуалізму, що зводиться до поєднання критично-історичного підходу та релігійного контексту,

обґрунтовано важливість і увиразнено специфіку розмежування наукового аналізу текстів і особистої релігійної віри, а також заактуалізовано нагальність пошуку балансу між філософською раціональністю й одкровенням. Дослідницький фокус спрямовано, зокрема, на визначення особливостей сучасних тенденцій стандартизації компетентностей, серед яких – вимоги державного стандарту до здобуття практичних навичок, необхідність формування аналітичного мислення й академічної доброчесності, а також розвиток міждисциплінарних зв'язків із філософією, історією та філологією.

Увагу приділено з'ясуванню нагальних конфесійних запитів сучасності: впливу релігійних організацій на зміст навчальних програм, участі їхніх представників в обговоренні й оновленні змісту освітніх програм, контексту збереження ідентичності певної церкви без втрати наукового рівня і, звісно ж, запиту на пастирську чи практичну спрямованість знань. На базі експертних оцінок стандартів вищої освіти, практичних програм підготовки теологів й актуальних стратегічних рішень різних конфесій, зосібна матеріалів Всецерковного форуму богословів, що відбувся 2026 р, виокремлено провідні напрями модернізації освітнього процесу за освітніми програмами з богослов'я через викладання фундаментальних богословських дисциплін, а саме: вступу до богословських наук, фундаментального богослов'я, біблійного богослов'я, догматики, літургії, церковного уставу та ін.

Провідною ідеєю статті є обґрунтування необхідності переходу від вузькоконфесійної професійної моделі богослова до відкритої мультидисциплінарної концепції цілісного богослов'я, яка асимілює емпатію та інтелектуальну зрілість. Адже Церква сподівається отримати у випускнику університету чи Академії не лише знавця і вправного епігона-трюїста, а й душпастиря із цілісним і безумовним моральним авторитетом і критичним мисленням. Церкві потрібен освічений богослов, який усвідомлює, що все, що він набув, увесь його розум, порухи душі та серця мають стати частинкою універсального розуму і духовного життя Церкви, а не служити для популяризації його власного імені. Церква має запит на універсального богослова-священнослужителя, здатного поєднувати глибоку особисту віру і церковну духовну традицію із викликами сучасного світу, тоді як Суспільство і Держава – на соціально адаптивну, суспільно активну та медіаграмотну особистість. Їм потрібен політично зрілий і юридично грамотний громадянин, відкритий до діалогу, який володіє лідерськими якостями й може адекватно реагувати на актуальні виклики, зокрема на потребу справжнього військового капеланства, а не лише душпастирського служіння серед військових у тилових підрозділах і структурах. При чому означене служіння має підтверджуватися реальною і беззастережною підтримкою української державності, здатністю організовувати гуманітарні місії, відкритістю до діалогу тощо та готовністю протидіяти релігійній пропаганді та деструктивним ідеологіям.

**Ключові слова:** вступ до богословських наук, фундаментальне богослов'я, біблійне богослов'я, догматика, літургіка, церковний устав, конфесійні запити, методологічний дуалізм, служіння, стандартизація компетентностей, підготовка теологів, викладання богословських дисциплін.

**Teaching fundamental theological disciplines  
in the process of training theologians with academic education: between methodological  
dualism, standardization of competencies, and confessional inquiries**

Mykola Skriblyak

Doctor of Philosophy, Associate Professor,  
Associate Professor at the Department of Philosophy and Cultural Studies,  
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University  
Chernivtsi, Ukraine

e-mail: [m.shkriblyak@chnu.edu.ua](mailto:m.shkriblyak@chnu.edu.ua)

<https://orcid.org/0000-0002-6036-5242>

Ihor V. Lutsan,

Ph.D. in Historical Sciences, Senior Research Associate,  
Assistant of the Department of Philosophy and Cultural Studies  
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,  
Chernivtsi, Ukraine

e-mail: [i.lutsan@chnu.edu.ua](mailto:i.lutsan@chnu.edu.ua)

<https://orcid.org/0000-0002-2341-069X>

**Abstract.** Teaching fundamental theological disciplines in modern academic theology balances between scientific objectivity and the demands of church communities. The main problem is that modern teachers must be able to effectively combine the specific religious dogmas of certain confessions, secular educational standards and current requirements for competencies. The study focuses primarily on the challenges of teaching fundamental theological disciplines in the process of training theologians with academic education, as well as the search for promising ways to successfully overcome them. In particular, the issue of methodological dualism, which consists in combining a critical-historical approach and a religious context, the aspect of distinguishing between scientific analysis of texts and personal religious faith, as well as the problem of finding a balance between philosophical rationality and revelation, is considered. The features of modern trends in the standardization of competencies are analyzed, including the requirements of the state standard for the acquisition of practical skills, the need to form analytical thinking and academic integrity, as well as the development of interdisciplinary connections with philosophy, history and philology. Special attention is paid in the study to the confessional demands of modernity: the influence of religious organizations on the content of curricula, the context of preserving the identity of a particular church without losing the scientific level, as well as the demand for a pastoral or practical orientation of knowledge. Based on the analysis of higher education standards, practical programs for training theologians and current strategic decisions of various denominations, including the materials of the All-Church Forum of Theologians, which took place in 2026, key areas of modernization of teaching fundamental theological disciplines are identified. The article substantiates the need to transition from a narrowly denominational professional model of theologian to an open multidisciplinary concept of holistic theology, which assimilates empathy and intellectual zeal, contributing to the formation of spiritually mature leaders who are effective in professional service in times of crisis transformations.

The article's central idea is to substantiate the need to shift from a narrowly confessional professional model of the theologian toward an open, multidisciplinary concept of holistic theology that integrates empathy and intellectual maturity. After all, the Church expects a university or academy graduate to be not merely a knowledgeable expert or a skilled repeater of truisms, but a pastor possessing holistic, unquestionable moral authority and critical

thinking skills. The Church needs an educated theologian who realizes that everything he has acquired – his entire intellect and the stirrings of both soul and heart–must become part of the universal mind and spiritual life of the Church, rather than serving to promote his own name. The Church seeks a versatile theologian-clergyman capable of harmonizing deep personal faith and ecclesiastical spiritual tradition with the challenges of the modern world, whereas society and the state seek an individual who is socially adaptable, civically active, and media-literate. They need a politically mature and legally literate citizen who is open to dialogue, possesses leadership qualities, and can respond appropriately to current challenges – particularly the need for genuine military chaplaincy, rather than merely pastoral ministry among military personnel in rear-echelon units and structures. At the same time, this must be backed by real and unequivocal support for Ukrainian statehood, the capacity to organize humanitarian missions, openness to dialogue, and a readiness to counter religious propaganda and destructive ideologies.

**Keywords:** introduction to theological sciences, fundamental theology, biblical theology, dogmatics, liturgics, ecclesiastical rubrics, confessional requirements, methodological dualism, ministry, standardization of competencies, training of theologians, teaching of theological disciplines.

### Вступ

**Актуальність проблеми.** Викладання фундаментальних богословських дисциплін для теологів з академічною освітою базується на поєднанні конкретних наукових методів, критичного аналізу джерел і глибинного розуміння змісту віровчення.

Загалом, цей процес охоплює вивчення Святого Письма (біблійної екзегези, біблійного богослов'я), догматики, патрології, літургіки, історії Церкви, церковного уставу тощо, що є основою формування системного богословського мислення. Водночас сучасне українське суспільство потребує трансформації компетентностей богослова в контексті підвищення його адаптивності до сучасних викликів, формування практичних навичок духовного супроводу та психологічної підтримки, розвитку вмінь інтеграції християнських цінностей і пріоритетних суспільних запитів.

Звідси випливає потреба пошуку ефективних шляхів вирішення дилеми між усталеними академічними традиціями і підготовкою теологів, спроможних до соціального лідерства та гнучкої адаптації. Розбіжності між академічними стандартами і конфесійними вимогами вимагають від викладачів умілого поєднання світських методів науки з релігійними догмами, що створює певну напругу між свободою дослідження і церковними правилами та дидактикою богословської освіти й виховання в цілому. При цьому ключовими конфесійними запитами залишаються захист духовно-релігійної (церковної) ідентичності, чистоти віри та недопустимості спотворення вчення, а також природний вплив церковних інституцій на зміст навчальних програм і, зрештою, обмеження академічної свободи у зв'язку з певними догматично-канонічними рамками.

Відтак, пошук оптимальних шляхів модернізації системи викладання фундаментальних богословських дисциплін у процесі підготовки теологів з академічною освітою, які б дозволили ефективно інтегрувати богословські знання та християнські цінності загалом, формує засадничу проблему дослідницької діяльності в галузі. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує визначення потенціалу підходів методологічного, дидактично-педагогічного, інноваційного та соціально-психологічного характеру, що мають на меті подолання методологічного дуалізму в системі богословської освіти та навчальної діяльності здобувачів. Успішне розв'язання окресленої задачі сприятиме усунення між стандартизацією компетентностей і конфесійними запитами релігійних організацій як стейкхолдерів і роботодавців.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Науково-методологічний базис досліджуваної проблематики сформовано вченими, чиї дослідницькі пошуки

зосереджені на концептах становлення богословської освіти в Україні, історичних підвалинах і сучасній рецепції її стану та перспектив розвитку, а відтак і ролі у формуванні громадянського суспільства, забезпеченні стійкості, правдивого розуміння змісту християнського вчення про «апостольство меча» в умовах війни тощо.

Характерними напрацюваннями сучасного наукового дискурсу в рамках об'єктивації проблематики викладання фундаментальних богословських дисциплін у процесі підготовки теологів з академічною освітою правомірно вважати наукові розвідки та публікації Р. Делятинського, В. Гоголь [1], Ю. Чорноморця [2], О. Ходань [3], М. Басараб і О. Шимко [4], В. Хромця [5], Т. Бакк [6]. У їхніх працях комплексно досліджено роль філологічної освіти у формуванні компетенцій теологів (Ж. Никіфорчук [7], Г. Артеменко [8]); ґрунтовно розроблено засади застосування інноваційних технологій у фаховій підготовці теологів (О. Беспарточна [9]). Історію становлення та розвитку богословської освіти доби незалежності в контексті запитів релігійних організацій, зосібна у взаємозв'язку соціального вчення православних церков і богословської освіти в Україні, рельєфно висвітлив у низці статей і докторській дисертації В. Попович [20], а також один з авторів цієї статті – М. Шкрібляк [15-19].

Прикметно, що окремі публікації присвячено питанням адаптації закладів богословської освіти до нових викликів шляхом модернізації змісту та форм освітнього процесу (М. Лагодич [10], М. Басараб [11]). Такі методи, як стверджують науковці, мають поєднувати світські наукові підходи з релігійними догмами. Авторами ретельно вивчається роль Церкви та богословської освіти в укріпленні національної ідентичності. Методологічний дуалізм, на переконання науковців, передбачає поєднання критично-історичного методу та віри, дослідження текстів як історичних пам'яток, прийняття богословських істин на рівні особистого досвіду. При цьому зберігається ризик конфлікту наукової об'єктивності з церковним ученням.

**Виділення нерозв'язаної частини проблеми.** Не нівелюючи важливість, теоретичну цінність і методологічний потенціал наявних наукових публікацій, зосереджених на окремих аспектах підготовки теологів, проблематика вдосконалення процесу викладання фундаментальних богословських дисциплін, що враховує контекст методологічного дуалізму, стандартизацію компетентностей і конфесійні запити, потребує комплекснішого теоретичного аналізу, зокрема, спроби обґрунтувати можливість і необхідність побудови надійного ідейно-смыслового та методологічного фундаменту та практичного апгрейду в цій царині.

На сьогодні потреба глибших досліджень у цьому напрямі, беззаперечно, очевидна.

**Мета статті.** Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та практичному аналізі сучасних викликів викладання фундаментальних богословських дисциплін у процесі підготовки теологів з академічною освітою, а також у пошукові перспективних шляхів успішного подолання методологічного дуалізму й мінімізації (а в кращому разі – цілковитого усунення) все ще наявного суттєвого розриву між стандартизацією компетентностей і конфесійними запитами релігійних стейкхолдерів і роботодавців.

**Наукова новизна** дослідження полягає у висвітленні найдоцільніших підходів до подолання методологічного дуалізму між конфесійною орієнтованістю (канонами, гласними та негласними приписами) і науковою об'єктивністю в освітньому процесі підготовки теологів. Серед запропонованих підходів – методологічні, інноваційні, дидактично-педагогічні та соціально-психологічні, що за умов комплексного практичного використання сприятимуть оформленню позитивного синергійного ефекту щодо усуненню розриву між стандартизацією компетентностей і конфесійними запитами й неодмінно приведе до нової якості підготовки теологів у сучасних закладах вищої освіти. Це матиме свої позитивні наслідки в модернізації освітнього процесу та збалансуванні самих освітніх програм з богослов'я. Воно оптимістично вплине на його практико-зорієнтованість, на поліпшення перспектив працевлаштування, здобуття

подвійної кваліфікації тощо. Широке долучення здобувачів до професійного експертного аналізу релігійного середовища допоможе їм у майбутньому ефективніше захищати інформаційну безпеку держави, в якій церковний (релігійний) чинник відіграє далеко не другорядну роль.

**Практичне значення** результатів дослідження підтверджують потенційні можливості використання наукового матеріалу, теоретичних узагальнень та висновків для розробки і вдосконалення курсів лекцій, навчально-методичних і практичних рекомендацій у процесі викладання фундаментальних теологічних дисциплін у рамках освітніх програм з богослов'я.

### Методологія

**Методи дослідження.** Методологічний інструментарій сформовано з урахуванням науково-ціннісного потенціалу сучасних загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Зокрема, для розширеного аналізу інформації, опрацювання відомостей із наукових джерел використано методи індукції та дедукції; з метою ґрунтовного дослідження матеріалів і формулювання ключових теоретичних висновків та практичних рекомендацій застосовано метод узагальнення. Системно-структурний метод дозволив вивчити об'єктивні закономірності процесу підготовки теологів з академічною освітою, екстраполюючи їх на специфіку викладання фундаментальних богословських дисциплін, що характеризується конкретними суперечностями, зокрема методологічними дуалізмом, необхідністю стандартизації компетентностей, обов'язковістю відповідати сучасним конфесійним запитам тощо.

Працюючи над статтею, ми послуговувалися також методом системного аналізу, що забезпечив цілісне розуміння внутрішніх і зовнішніх зв'язків досліджуваної проблематики та чіткіше обґрунтування елементів новизни запропонованого дослідження.

**Джерела даних.** Фундаментальними матеріалами для проведення дослідження слугували галузеві наукові публікації, більшість з яких проіндексовано в основних наукових базах даних (Web of Science, Scopus). При цьому перевагу віддано вибірці публікацій за 2020–2026 рр. Важливе місце відведено комплексним науковим працям за попередні періоди, що дозволило визначити провідні тенденції розвитку богословської освіти та визначити основні пріоритети на перспективу. Опрацьовано й офіційні документи українських церков, зокрема Православної Церкви України й Української Греко-Католицької Церкви, чинні стандарти вищої освіти та окремі освітні програми з богослов'я.

**Інструменти аналізу.** Для ефективного опрацювання зібраної й акумульованої в процесі дослідження інформації використано, передусім, ті процедури та методи наукового аналізу, які мають на меті збір, обробку й інтерпретацію відомостей (даних) щодо потенційного підвищення ефективності викладання фундаментальних богословських дисциплін у процесі підготовки теологів з академічною освітою.

З огляду на це, в статті продискутовано найпріоритетніші завдання дослідження, серед яких: рефлексія методологічного дуалізму; об'єктивація особливостей сучасних тенденцій стандартизації компетентностей і визначення динаміки конфесійних запитів сучасності.

**Обмеження дослідження.** Науковий виклад не позбавлений певних обмежень якості. Сутність цих обмежень – у теоретизації обґрунтування наукових підходів до підвищення ефективності викладання фундаментальних богословських дисциплін у процесі підготовки теологів, а також дослідженні методологічного, дидактично-педагогічного, інноваційного та соціально-психологічного потенціалу подолання методологічного дуалізму. Проте, заявлений науковий дискурс і еристика не передбачали кількісних розрахунків або експериментальних методів щодо реального

педагогічного ефекту від застосування запропонованих заходів, що визначає напрям наукових розробок на перспективу.

### Результати

Сьогоднішні виклики не лише стають каталізатором нових векторів участі Церкви в суспільному житті, а й зумовлюють значні трансформації сучасної богословської освіти та науки. При цьому ключова ціль богословської освіти передбачає контекст формування теологів і духовних лідерів, спроможних інтерпретувати віру та формувати ціннісне ставлення до величезних надбань богослов'я та його морально-виховного потенціалу.

Викладання фундаментальних богословських дисциплін позиціонується як основа професійної підготовки теологів, формуючи систему знань про зміст Священного Писання, віровчення, історію церкви та їх філософсько-релігійні контексти. Якісна освітня підготовка теологів поєднує глибоке академічне вивчення першоджерел з аналітичним мисленням і сучасними методами гуманітарних наук.

За таких умов, значення фундаментальних дисциплін зростає, хоча б тому, що фундаментальне богослов'я дає розуміння суті священної біблійної історії спасіння, прочитання історії цивілізаційного поступу людства зі всіма його падіннями і піднесеннями як священної історії, за якою «стоїть» Бог (Промисел Божий). Основне богослов'я вводить людину в логіку догматів і незаперечних релігійних істин. Натомість біблійне богослов'я формує фахові компетенції критичного дослідження Святого Письма, встановлення та тлумачення його конкретних смислів і змісту в цілому відповідно до історичного й догматичного передання Церкви. Загалом ця дисципліна разом із біблійною ісагогікою та герменевтикою формують компетенції учительства в Церкві, знайомлять з євангельськими засадами пастирської педагогіки, уводять у пасторальну теологію та догматику, виховуючи особливі внутрішні здібності місіонерства й усвідомлення важливого покликання місійності священнослужителя, готового не лише проповідувати, а й брати участь у преображенні суспільства, частиною якого є він сам і ввірена йому паства [18]. Фундаментальні богословські дисципліни мають триєдину мету, або виміри – теоретично-аксіологічний, духовно-педагогічний і морально-психологічний. Перший полягає в дослідженні генезису й вивченні еволюції богословських ідей Старого Завіту, зокрема їх ідейно-богословського та реального розкриття в Новому Завіті, а відтак кристалізації у досвіді Церкви як установлені Богом спільноти вірян, для яких Вона є « Церквою Бога Живого, стовп і утвердження істини (1 Тим. 3, 15); другий – у тлумаченні конкретних текстів Святого Письма, що реалізовується через принципи біблійної герменевтики; а третій – у їх морально-психологічній апробації та імплементації на практиці.

Не менш важливий філософський аспект фундаментальних теологічних дисциплін. Вони розвивають критичне мислення, сприяють усвідомленню необхідності орієнтуватися не на вузькоконфесійну професійну модель богослова і душпастиря, а на відкриту, соціально зрілу, готову до суспільного діалогу особистість з високими професійними й моральними якостями, громадянською позицією тощо. Історія Церкви покликана пояснювати еволюцію богословських ідей, що в синергії дозволяє сформувати стійкий базис для професійного становлення майбутнього теолога. Теолога, який розкриває свій душпастирський потенціал не тільки опікою храму, звершенням церковних треб і таїнств, а беззастережною підтримкою загальнолюдських цінностей, боротьбою за збереження національної духовно-культурної ідентичності рідного народу, його державності, політичного самовизначення. Душпастиря, який здатний до чесного діалогу із суспільством в цілому, а не лише в межах власної конфесії, який готовий протистояти релігійній пропаганді та ідеологічній облуді. Власне, вивчення цих та інших фундаментальних богословських дисциплін формує культуру

богословського мислення та забезпечує системні знання про Бога як Творця і Промислителя, про Одкровення та його джерела – Святе Письмо і Передання (традицію) Церкви. І, певна річ, готує в такий спосіб до ефективного наукового аналізу релігійних і філософських ідей [12; 13].

Викладання фундаментальних богословських дисциплін має звершуватися відповідно до глибоко продуманої структурно-логічної схеми освітньої програми, починаючи з перших років підготовки здобувачів, щоби вони могли легко зрозуміти логіку богословської науки та вікового досвіду Церкви, як її джерела, хранительки і «стовпа та утвердження істини» (1 Тим. 3: 15), даючи при цьому ключові поняття та терміни для всіх інших навчальних предметів.

Специфіка викладання цих дисциплін полягає, передусім, у науковому підході, що поєднує віру з критичним академічним розумом. Цей процес має нагадувати синхронне веслування двох човнярів, один з яких символізує віру, а другий – розум, якщо ми хочемо, щоби човен прямував до визначеної цілі, бо інакше, коли пасуватиме один або інший, відбуватиметься рух по колу на одному й тому ж місці.

Окрім цього, процес викладання фундаментальних богословських дисциплін вимагає системної роботи з першоджерелами на мовах оригіналу. Для цього, наприклад в межах освітніх програм з богослов'я, а також освітньо-наукової програми з релігієзнавства, гарантом якої є один зі співавторів статті (усі ці програми успішно впроваджуються в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича), уведено давньогрецьку мову та латину, а також навчальну дисципліну «Класичні мови в сучасному релігієзнавчому дискурсі». Настільки ж важливою й актуальною залишається потреба формування компетентностей до здійснення повноцінного активного діалогу із сучасністю та здатності інтерпретувати неперехідні істини зрозумілою для людей сучасного світу мовою. На наше переконання, академічний підхід якісно вирізняється саме тим, що гарантує поєднання глибокої уваги до священного тексту із вільним науковим пошуком і об'єктивним історичним аналізом. Його реалізація не лише забезпечує історичний контекст наукового пізнання і застосування наукової методології, а й виховує толерантне ставлення до людей з іншими світоглядними позиціями, сприяє налагодженню міжцерковного діалогу, уможливорює інтелектуальну свободу і, зрештою, створює передумови для отримання подвійного диплома.

В Україні у світському навчальному закладі вперше почали підготовку теологів з вищою академічною освітою саме в Чернівецькому університеті імені Юрія Федьковича. Рішення про відновлення Філософсько-теологічного факультету Вчена рада ухвалила в жовтні, за результатами висновків міжгалузевої акредитаційна комісія Міністерства освіти України від 16 вересня 1993 р., в яких йшлося про надання Університетові ліцензії на право здійснення за третім рівнем акредитації за напрямками (спеціальностями) і ліцензованими обсягами прийому: філософія (теологія за замовленням) – 60 осіб [17]. Але ліцензувати тут спеціальність «Богослов'я» вдалося аж у 2016 році, а акредитувати – в 2020 р. Тоді завідувачем кафедри культурології, релігієзнавства та теології був доктор філософських наук, доцент Микола Шкрібляк [17].

Філософсько-теологічний факультет проіснував до його закриття у вересні 2020 р. хоча в його структурі було три кафедри: філософії; культурології, релігієзнавства та теології; соціології, соціального забезпечення та місцевого самоврядування, а на денній формі навчалось 43 теологи, з яких 39 – за бакалаврською освітньою програмою і 4 – за магістерською. Окрім цього ще 8 аспірантів здобували науковий ступінь доктора філософії за спеціальністю «Релігієзнавство».

Благо, теологічні та релігієзнавчі студії вдалося зберегти. Запит на богослов'я бакалаврського та магістерського рівнів у Чернівецькому університеті зберігається навіть попри те, що в Чернівцях розпочала роботу Духовна семінарія Євгена Гакмана (Чернівецько-Буковинської єпархії Православної Церкви України).

За цей час відбулося двадцять випусків богословів з університетською освітою, серед яких є архієреї УПЦ, доктори та кандидати наук, відомі педагоги, журналісти, видавці, державні службовці, військові капелани та священнослужителі, які здійснюють пастирську діяльність не лише в різних куточках України, а й далеко за її межами – в Австралії, США, Канаді, не кажучи вже про сусідні європейські країни.

Сьогодні підготовка богословів у Чернівецькому університеті базується на засадах компетентнісного підходу, що поєднує класичні академічні традиції європейської університетської освіти австрійської доби із сучасними державними стандартами України та потребами ПЦУ. Освітній процес має яскраво виражену практичну спрямованість. Увагу зосереджено передусім на формуванні компетентностей і практичних навичок, необхідних для пастирського служіння, військового душпастирства (капеланської служби), тобто вихованні особистостей здатних ефективно комунікувати з паствою та суспільством.

Покладена в основу освітнього процесу система формування цілісної та системної гуманітарної компоненти для розвитку адаптивності й професійної компетентності передбачає укріплення міждисциплінарних зв'язків. Її забезпечення досягається значною мірою саме через викладанням уже не раз згаданих нами вище фундаментальних богословських дисциплін.

Станом на 2022 р., окрім мережі закладів вищої богословської освіти в структурі традиційних Церков, функціонувало до десяти ліцензованих закладів вищої освіти приватної форми власності, які отримали державну акредитацію спеціальності 041 Богослов'я. Водночас, у 2021 р. Міністерством освіти і науки України затверджено галузевий Стандарт вищої освіти за цією спеціальністю [14].

Зайве доводити, що підготовка фахівців у сфері богословської освіти потребує зорієнтованості на формування мультифакторних компетентностей: богослов має бути готовим як до наукової роботи, так і до священничого служіння, що включає пастирську та адміністративну діяльність, просвітництво та звершення соціальної місії.

Між тим, зауважимо, що експлікований нами на прикладі впровадження освітніх програм з богослов'я в Чернівецькому університеті і значною мірою в Чернівецькій духовній семінарії імені Євгена Гакмана підхід до підготовки майбутніх богословів – релевантний головним цілям «Підсумкового документа Всецерковного форуму «Богослов'я УГКЦ у XXI столітті: знаки часу і надії» [12], серед яких – позиціонування богослов'я як способу подолання кризових суспільних викликів, стратегічне цілепокладання як ціннісні орієнтири для формування лідерських компетенцій, а також необхідність формування Україною власних теологічних наративів. Словом, важливість цілісності світогляду сучасного богослова має пронизувати прагматичний зміст конкретних векторів розвитку духовної освіти, викристалізованих за результатами проведення форуму.

Отже, можна констатувати, що в процесі розвитку української богословської освіти за останні роки сталося відчутне якісне зміщення акцентів у підготовці вискоосвічених теологів. На зміну безпосередній підпорядкованості ЗВО традиційній Церкві, що воліла зосереджуватися на підготовці церковних кадрів, сьогодні акцентується на якісній трансформації освітнього процесу, розширенні можливостей працевлаштування випускників, їх самореалізації [15]. Впровадження Законом України «Про вищу освіту» в дію механізму акредитації спеціальності «Богослов'я» активізувало науково-освітню діяльність у сфері богослов'я, стимулюючи інтенсифікацію й асиміляцію наукових досліджень із формуванням духовних засад суспільного розвитку.

Зокрема, йдеться про необхідність гармонійної інкорпорації академічних стандартів у систему богословської освіти та церковної традиції загалом через усвідомлення необхідності формування особливої групи компетентностей і цілісності світогляду майбутнього теолога.

Викладання фундаментальних богословських дисциплін при цьому має базуватися на поєднанні суворих наукових методів, критичного аналізу джерел і глибокого розуміння віровчення, охоплюючи критичне дослідження Святого Письма, засвоєння догматики, історії Церкви, патрології, літургії, пасторальної теології для формування системного богословського мислення. Власне, фундаментальне богослов'я формує критичне і систематичне мислення, даючи глибокі й структурні знання історичного контексту віровчення, сприяє кращому міжкультурному та міжрелігійному розумінню, слугує фундаментальним базисом для самовіднайдення, самовираження та морально-етичних оцінок [16].

Водночас процес сучасного викладання фундаментальних богословських дисциплін супроводжується низкою проблем, як-от: застарілі методи подачі матеріалу, недостатність функціонального зв'язку між теорією і реальним життям, обмежена міждисциплінарна взаємодія. Це зайвий раз указує на потребу пошуку ефективних способів поєднання богослов'я з філософією та соціологією, необхідність впровадження інноваційних методів навчання, розвитку критичного аналізу текстів, а відтак підготовки викладачів нового формату.

Сучасний світ вимагає від богослова зрозумілої мови без архаїчного фанатизму або, навпаки, повного розчинення у світських трендах. Сучасний теолог має бути спроможним вести рівноправний і глибокий діалог із психологією, соціологією та сучасними гуманітарними науками, що передбачає подолання методологічного дуалізму між канонами і науковою об'єктивністю в освітньому процесі [17; 18].

Акцентуючи важливість комплексного підходу до оновлення викладання фундаментальних дисциплін, у зазначеному контексті можна виокремити такі ключові можливості: 1) методологічні, або ж епістемологічний синтез, що передбачає принцип комплементарності площин релігії та емпіричного знання, аксіологічну рефлексію – аналіз власних переконань крізь призму наукового сумніву без руйнації їхньої ідентичності, а також визнання об'єкт-суб'єктних взаємодій, де ціннісні орієнтири стейхолдерів розглядаються не як перешкода, а як соціально-культурний контекст; 2) дидактично-педагогічні, зосереджені на концептах форми та змісту, що включають, першочергово, контекстуальне навчання та кейс-метод, де реальні професійні завдання належить виконувати на перетині етичних норм і наукових алгоритмів, а також модульно-диференційований підхід, що враховує проектування освітніх траєкторій, коли інваріантну частину підпорядковано дотриманню універсальних державних стандартів компетентностей, а партнерську (варіативну) – зосереджено на врахуванні ціннісних запитів здобувачів і стейхолдерів; 3) інноваційні, зокрема, сучасний дизайн освітніх програм (Stakeholder Co-Creation) із доєднанням репрезентантів конфесійних інституцій до рад стейхолдерів не як цензорів, а як співавторів професійних профілів, або ж використання імерсивного середовища для реального моделювання ситуацій професійного вибору в умовах ціннісного конфлікту та симуляцій для відпрацювання навичок толерантного прийняття рішень; серед інновацій варто також відзначити метод рефлексивних цифрових портфоліо – використання спеціальних майданчиків, де майбутній теолог може фіксувати не тільки отримані навички й уміння, а й спостерігати еволюцію власного професійного світогляду; 4) соціально-психологічні, що передбачають створення сприятливого мікроклімату та підтримку комунікації; у цьому контексті на передній план виходять підходи з розвитку вміння децентрації, тобто позиціонування себе в становищі іншої людини без динаміки власних орієнтирів, а також супервізії та практичний психологічний супровід, спрямований на подолання кризи ідентичності майбутнього теолога, які можуть потенціювати протиставлення традиційних канонів новітній науковій інформації.

Заявлений підхід до вдосконалення сучасної богословської освіти (окрема, викладання фундаментальних дисциплін) сприятиме її трансформації з консервативної

парадигми відтворення кадрового потенціалу в динамічну модель освітньої підготовки на основі трьох модусів богословської рефлексії – світоглядного, академічного та публічного богослов'я [19].

Отже, ми доходимо висновку, що сучасний підхід до викладання фундаментальних богословських дисциплін у процесі підготовки теологів з академічною освітою активно трансформується у напрямі розширення спеціалізації та міждисциплінарності.

Актуальності набувають вектори лінгвістично-перекладацької компетентності для розвитку навичок роботи з першоджерелами та досягнення високої філологічної кваліфікації, цифрової компетентності – для оновлення релігійно-церковних підходів до діяльності теолога в інформаційному просторі, а також поглиблення андрагогічних навичок, необхідних для звершення триєдиного служіння і моральної взаємодії з людьми на різних етапах їх духовного розвитку.

### Обговорення

**Інтерпретація результатів.** На тлі актуальних викликів суспільного розвитку в освітніх закладах підготовки богословів удосконалення викладання фундаментальних богословських дисциплін для здобувачів вищої богословської освіти – одне з ключових завдань сьогодення. Адже ці дисципліни складають основу всього навчально-виховного процесу за освітніми програми з богослов'я.

Нагальність проблеми зумовлена потребою поєднання академічних стандартів освіти з сучасними викликами. Це стосується також і обов'язковості подолання розриву між класичною догматикою і практичним застосуванням знань у різних сферах життя.

Обґрунтована модель, засвідчує важливість і невідкладність пошуку можливостей методологічного, дидактично-педагогічного, інноваційного, соціально-психологічного характеру для подолання методологічного дуалізму, а також злагодженої і продуктивної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, що неодмінно приведе до підвищення конкурентоспроможності теологів-випускників і збалансованості між стандартизацією компетентностей та конфесійними запитами роботодавців і стейкхолдерів.

Доведене вище, має фокусувати увагу, організаційно-методичний супровід, менеджерський і дидактичний потенціал гарантів освітніх програм, груп забезпечення та випускових кафедр на впровадження інтерактивних методів навчання, поєднання богослов'я з філософією і гуманітаристикою в цілому, на цифрову грамотність, інтенсифікацію вивчення класичних та іноземних мов.

**Порівняння з іншими дослідженнями.** Одержані результати загалом комплементують із висновками наявних наукових пошуків [1–7] і міркуваннями й узагальнюючими твердженнями [8–10], що мають безпосередній стосунок до обґрунтованих раніше освітніх технологій підвищення ефективності процесу підготовки теологів. Водночас запропоновані в дослідженні педагогічні ініціативи й офerti щодо синтезу фундаментального богослов'я і академічної теології дозволять якщо не подолати, то принаймні, твердо стати на шлях мінімізації й усунення методологічного дуалізму між вірою і раціональністю. Це чітко верифікується з конотаціями та умовиводами, зафіксованими в публікаціях [11; 17].

У дослідженні знайшли теоретичне продовження та розвиток, при цьому набуваючи більш практико-орієнтованого спрямування, концепти трансформації богословської освіти, зокрема щодо збалансованості академічних стандартів і конфесійних вимог [18].

Отримані результати значною мірою релевантні висновкам [19], оскільки там також головну увагу зосереджено на релігії та богослов'ї як невід'ємних компонентах гуманізації освіти і виховання інтелектуальної та духовно-зрілої особи.

Зіставляючи міркування М. Жигайло, Н. Цимбалюк [13] з висновками нашої статті, можна пересвідчитися у важливості синергійного поєднання суто наукових критеріїв із конфесійною ідентичністю вишів, що сприяє ефективнішій взаємодії учасників освітнього процесу, подоланню все ще наявної дистанції між стандартизацією компетентностей і конфесійними запитами.

Сформульовані нами висновки певною мірою йдуть врозріз із результатами наукових розробок V. Balukh та ін. [16], де увага акцентується на викликах секуляризації та десакралізації, розриві академізму і віри необхідності зміни формату освіти, пошуку нової мови для пояснення давніх догматів сучасній людині, яка мислить категоріями науки і технологій. Це загострює потребу інтердисциплінарності, контекстуалізації та модернізації дидактики.

**Наукова новизна (розгорнуто).** Наукова новизна розвідки полягає у формуванні комплексного науково-методологічного підходу до моделювання процесу викладання фундаментальних богословських дисциплін для підготовки теологів з академічною освітою. У статті запропоновано концептуальну модель синтезу фундаментального богослов'я й академічної теології, що дозволяє подолати методологічний дуалізм між вірою і науковою методологією, а також гармонізувати державні стандарти компетентностей із конфесійними запитами.

Запропонований підхід зорієнтований на забезпечення балансу між практичними навичками служіння і глибокою теоретичною базою, урахування потреб різних християнських та нехристиянських конфесій, зниження напруги між особистим релігійним досвідом, критичним науковим аналізом і, врешті, подолання розриву між конфесійною догматикою та світським академічним дискурсом.

Сформульовано орієнтовний перелік основних ризиків домінування конфесійного підходу в процесі викладання фундаментальних богословських дисциплін і здійснення навчального-виховного процесу за освітніми програмами з богослов'я загалом. З одного боку конфесійний підхід дозволяє формувати монолітні спільноти, апологізувати й глорифікувати їх діяльність та історичне значення й, певна річ, інтенсивніше вивчати власну доктрину. Проте, з іншого боку, це суттєво поглиблює соціальну, науково-освітню та конфесійну ізоляцію. Конфесійний чинник небезпечний також тим, що за рекомендаціями і потребами стейкхолдерів можуть маскуватися меркантильні інтереси та особисті пріоритети впливового роботодавця, що може призвести до спотворення цілей освітньої програми, недофінансування нецікавої для нього її складової тощо.

**Практичне значення (розгорнуто).** Практичне значення дослідження полягає у створенні моделей освіти, які поєднують академічні стандарти з конфесійними потребами та покликані усунути внутрішній конфлікт між учасника освітнього процесу у процесі реалізації освітньої програми з підготовки богословів із вищою академічною освітою. Результати потенційно можуть бути важливими для підвищення ефективності викладання фундаментальних богословських дисциплін і здійснення освітнього процесу за спеціальністю «Богослов'я» відповідно до державного стандарту вищої освіти та з врахуванням запитів Церкви, релігійних організацій і суспільства.

Запропонований підхід сприяє інтеграції академічних методів і церковного досвіду організації освіти в одну систему, що, в підсумку, має зменшити напругу між наукою і практичним служінням, а головне – закладає базу для підготовки теологів, здатних не лише служити на парафіях (у релігійних громадах), а працювати в державних установах, закладах освіти, здійснювати військову душпастриську опіку та капеланське служіння, всебічно сприяючи зростанню авторитету теології в академічному середовищі.

### Висновки

Нинішня модель підготовки теологів з академічною освітою в Україні потребує трансформації в напрямі мультидисциплінарної парадигми. Подолання методологічного дуалізму між конфесійною зорієнтованістю і науковою об'єктивністю у процесі викладання фундаментальних богословських дисциплін реалізується через інтеграцію епістемологічного плюралізму, контекстуального навчання та діалогічної педагогіки, що гармонізує стандарти компетентностей із запитами релігійних стейкхолдерів.

У цьому зв'язку особливу увагу конче звертати на дидактично-педагогічні можливості, зокрема використання реальних кейсів від роботодавців-конфесіоналів, модульно-диференційований підхід до проектування освітніх траєкторій, де інваріантна частина забезпечує універсальні державні стандарти компетентностей, а варіативна – ціннісні запити стейкхолдерів, а також крос-дисциплінарні модулі.

Не менш значущими залишаються соціально-психологічні потенції, а надто ж необхідність розвитку здатностей здобувачів вищої богословської освіти до децентрації, формування толерантного діалогічного простору; поглиблення навичок супервізії та психологічного супроводу.

Щодо інноваційних можливостей, то тут доцільно ефективніше задіювати спроможності представників церков (конфесійних інституцій) як стейкхолдерів і співавторів професійних профілів, а також активніше використовувати переваги імерсивних технологій і рефлексивних цифрових портфоліо для формування професійного світогляду через самооцінку та менторство.

Цей синергійний підхід, підкріплений глибоко усвідомленою аксіологічною рефлексією релігійно-моральних настанов, доповненою емпіричними знання за принципом компліментарності, дозволить оптимізувати роботу з академічними тривогами і кризами ідентичності здобувачів, а відтак допоможе збалансувати вимоги консервативної традиції з цінностями і нормами академічної свободи.

Зважаючи на універсальність компетентностей сучасного богослова, особливо гостро постає необхідність впровадження в освітній процес цілісності підходу до викладання фундаментальних богословських дисциплін. Викладання має бути спрямовано на укріплення єдності чітко структурованих і глибоких академічних знань, живої духовної практики, моральної відповідальності, відкритості до викликів сучасного суспільства та готовності на них фахово й морально відповідально реагувати.

Майбутні дослідницькі пошуки здобувачів вищої богословської освіти та тих, хто навчає, слід зосередити на практичній апробації сучасних методів поєднання в рамках богословської освіти концептів віри, канонів, конфесійної зорієнтованості з науковою об'єктивністю та науковістю загалом.

### Список використаних джерел

1. Делятинський Р., Гоголь В. Богословська освіта і наука як засоби формування громадянського суспільства в Україні. Науково-теоретичний альманах Грані. 2023. № 26 (3). С. 6–19. <https://doi.org/10.15421/172342>
2. Чорноморець Ю. Перспективи розвитку духовної освіти в Україні. Філософія освіти. 2020. № 26 (2). С. 8–24. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2020-26-2-1>
3. Ходань О. Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2013. Випуск 26. С. 232–235. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/433>
4. Басараб М., Шимко О. Формування компетентнісної парадигми підготовки майбутніх богословів в умовах сучасних трансформацій. Актуальні питання

- гуманітарних наук. 2025. Випуск 89. Том 1. С. 312–317. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-43>
5. Хромець В. Богословська освіта в Україні: релігійний і світський контекст. Київ: Дух і літера. 2019. 312 с.
6. Бакка Т. Нові підходи до системи професійної освіти у вищій богословській школі. Труди Київської Духовної Академії. 2021. № 21 (193). С. 28–40. <https://doi.org/10.35332/2411-4677.2021.21.19>
7. Никіфорчук Ж. Формування англомовної професійно орієнтованої компетентності в читанні майбутніх богословів : дис. д-ра філософії. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2023. 298 с. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28755>
8. Артеменко Г. Церковнослов'янська мова в освітній траєкторії студентів-богословів. Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія. 2025. Випуск 11. С. 135–139. <https://doi.org/10.32782/philspu/2025.11.23>
9. Беспарточна О. Формування професійної компетентності майбутніх теологів з використанням інноваційних технологій навчання. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 63. Том 2. С. 33–37. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.63-2.7>
10. Лагодич М. Душпастирська практика як складова освітнього процесу підготовки богословів у ЗВО України. Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Педагогіка». 2026. № 2 (44). С. 1721–1735. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-2\(44\)-1721-1735](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-2(44)-1721-1735)
11. Басараб М. Формування громадянської компетентності бакалаврів богослов'я в умовах сучасних викликів в Україні. Topical issues of theological education in Ukraine. Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 24–53. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-505-1-2>
12. Підсумковий документ Всецерковного форуму «Богослов'я УГКЦ у ХХІ столітті: знаки часу і надії». Офіційні документи Української Греко-Католицької Церкви. 20 жовтня 2025. <https://docs.ugcc.ua/1841/>
13. Жигайло М., Цимбалюк Н. Важливість духовності для реабілітацій демобілізованих з лав ЗСУ та інших військових формувань. Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки. 2023. Випуск 17. С. 3–12. <https://doi.org/10.30970/PS.2023.17.1>
14. Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 04 Богослов'я, спеціальність 041 Богослов'я. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 30.12.2021 р. № 1483. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/12/30/041-Bohoslovyia.bakalavr.30.12.21.pdf>
15. Шкрібляк М. Філософська та богословська освіта у структурі національної навчально-освітньої парадигми: сучасні можливості і перспективи розвитку. Суспільство, держава і церква у спектрі міждисциплінарних досліджень : зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конференції (Хмельницький, 9 – 10 вересня 2016 р.). Хмельницький: ХНУ, 2019. С. 107–112.
16. Balukh V., Kraliuk P., Shkribliak M. Christian centrism in the context of the postmodern paradigm of philosophy education and value strategies for education of student youth. The youth voice journal(YVJ). April 2022. P. 7–16. <https://www.rj4allpublications.com/product/christian-centrism/>
17. Шкрібляк М. Кафедра культурології, релігієзнавства та теології Чернівецького національного університету: Камо грядеши. Идеи. Философско списание(специально научно издание). 2020. Брой 1(15)–2(16). С. 106–113. <https://ru.calameo.com/read/00644539756d2a63bd042>

18. Шкрібляк М. Методологічні аспекти біблійного богослов'я та герменевтики. Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, Україна, 16-17 липня 2021 р.). Одеса : ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2021. С.72–77.

19. Гасяк О., Шкрібляк М. Релігія як невід'ємна компонента гуманізації освіти і виховання інтелектуальної та духовно-зрілої особи. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 389–390. Філософія. Чернівці: Рута, 2008. С. 83–86.

20. Попович В. М. Взаємозв'язок соціального вчення Православної Церкви і богословської освіти: теоретичний і практичний аспекти: монографія. Житомир: Видавець Євенок О. О., 2017. 312 с.

### References

1. Deliatynskiy, R., & Hohol, V. (2023). Bohoslovska osvita i nauka yak zasoby formuvannya hromadianskoho suspilstva v Ukraini. [Theological education and science as means of forming civil society in Ukraine]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani – Scientific and theoretical almanac Hrani*, 26 (3), 6–19. <https://doi.org/10.15421/172342> [in Ukrainian]
2. Chornomorets, Yu. (2020). Perspektyvy rozvytku dukhovnoi osvity v Ukraini. [Prospects for the development of spiritual education in Ukraine]. *Filosofia osvity – Philosophy of education*, 26(2), 8–24. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2020-26-2-1> [in Ukrainian]
3. Khodan, O. (2013). Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u VNZ. [Competency-based approach to training future specialists in universities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pedahohika. Sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Pedagogy. Social Work"*, 26, 232–235. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/433> [in Ukrainian]
4. Basarab, M., & Shymko, O. (2025). Formuvannya kompetentnisnoi paradyhmy pidhotovky maibutnikh bohosloviv v umovakh suchasnykh transformatsii. [Formation of a competency paradigm for training future theologians in the context of modern transformations]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of the humanities*, 89(1), 312–317. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-43> [in Ukrainian]
5. Khromets, V. (2019). Bohoslovska osvita v Ukraini: relihiinyi i svitskyi kontekst. [Theological education in Ukraine: religious and secular context]. *Dukh i litera*. [in Ukrainian]
6. Bakka, T. (2021). Novi pidkhody do systemy profesiinoi osvity u vyshchii bohoslovskii shkoli. [New approaches to the system of professional education in higher theological schools]. *Trudy Kyivskoi Dukhovnoi Akademii – Trudy of the Kyiv Spiritual Academy*, 21 (193), 28–40. <https://doi.org/10.35332/2411-4677.2021.21.19> [in Ukrainian]
7. Nykiforchuk, Zh. (2023). Formuvannya anhlovnoi profesiino oriientovanoi kompetentnosti v chytanni maibutnikh bohosloviv : dys. d-ra filosofii. [Formation of Englishlanguage professionally oriented competence in reading of future theologians: dissertation of Doctor of Philosophy]. Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. V. Hnatiuka. Ternopil. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28755> [in Ukrainian].
8. Bespartochna, O. (2019). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh teolohiv z vykorystanniam innovatsiinykh tekhnolohii navchannia. [Formation of professional competence of future theologians using innovative teaching technologies]. *Pedahohika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of the formation of creative personality in higher and secondary schools*, 63(2), 33–37. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.63-2.7> [in Ukrainian]
9. Artemenko, H. (2025). Tserkovnoslovianska mova v osvitnii traiektorii studentivbohosloviv. [Church Slavonic language in the educational trajectory of theologian students]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriiia: Filolohiia – Slobozhanskyi naukovyi visnyk*.

- Series: Philology*, (11), 135–139. <https://doi.org/10.32782/philspu/2025.11.23> [in Ukrainian].
10. Lahodych, M. (2026). Dushpastyrska praktyka yak skladova osvitnoho protsesu pidhotovky bohosloviv u ZVO Ukrainy. [Pastoral practice as a component of the educational process of training theologians in higher educational institutions of Ukraine]. *Aktualni pytannia u suchasni nautsi. Seriya «Pedagogika» – Current issues in contemporary science. Series "Pedagogy"*, 2(44), 1721–1735. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-2\(44\)-1721-1735](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-2(44)-1721-1735) [in Ukrainian]
11. Basarab, M. (2024). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti bakalavriv bohoslovia v umovakh suchasnykh vyklykiv v Ukraini. [Formation of civic competence of bachelors of theology in the context of modern challenges in Ukraine]. *Topical issues of theological education in Ukraine. Scientific monograph* (pp. 25–53). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-505-1-2> [in Ukrainian]
12. Pidsumkovyi dokument Vsetserkovnoho forumu «Bohoslov'ia UHKHt u KhKhI stolitti: znaky chasu i nadii». (20 zhovtnia 2025). [Final document of the All-Church Forum "Theology of the UGCC in the 21st Century: Signs of Time and Hope"]. Ofitsiini dokumenty Ukrainiskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy. <https://docs.ugcc.ua/1841/> [in Ukrainian].
13. Zhyhailo, M., Tsymbaliuk, N. (2023). Vazhlyvist dukhovnosti dla reabilitatsii demobilizovanykh z lav ZSU ta inshykh viiskovykh formuvan. [The importance of spirituality for the rehabilitation of demobilized from the ranks of the Armed Forces of Ukraine and other military formations]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Psykholohichni nauky – Journal of Lviv University. Series: Psychological Sciences*, (17), 3–12. <https://doi.org/10.30970/PS.2023.17.1> [in Ukrainian]
14. Standart vyshchoi osvity: pershyi (bakalavrskiy) riven, haluz znan 04 Bohoslovia, spetsialnist 041 Bohoslovia. Zatverdzheno ta vvedeno v diiu nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 30.12.2021 r. № 1483 [Standard of higher education: first (bachelor's) level, field of knowledge 04 Theology, specialty 041 Theology. Approved and put into effect by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 12/30/2021 No. 1483]. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/12/30/041-Bohoslovia.bakalavr.30.12.21.pdf> [in Ukrainian]
15. Filosofska ta bohoslovska osvita u strukturi natsionalnoi navchalno-osvitnoi paradyhmy: suchasni mozhlyvosti i perspektyvy rozvytku [Philosophical and theological education in the structure of the national educational paradigm: modern opportunities and prospects for development]. *Suspilstvo, derzhava i tserkva u spektri mizhdystsyplinarnykh doslidzhen : zb. materialiv Vseukrainskoi nauk.-prakt. konferentsii (Khmelnitskyi, 9 – 10 veresnia 2016 r.) – Society, state and church in the spectrum of interdisciplinary research: collection of materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference. conference (Khmelnitskyi, September 9–10, 2016)*, pp. 107–112. [in Ukrainian].
16. Balukh, V., Kraliuk, P., & Shkribliak, M. (2022, April). Christian centrism in the context of the postmodern paradigm of philosophy education and value strategies for education of student youth. *The youth voice journal(YVJ)*, 7–16. <https://www.rj4allpublications.com/product/christian-centrism/>
17. Shkribliak, M. (2020). Kafedra kulturolohii, relihiieznavstva ta teolohii Chernivetskoho natsionalnoho universytetu: Kamo hriadeshy [Department of Cultural Studies, Religious Studies and Theology of Chernivtsi National University: Kamo gryadeshy]. *Ydey. Fylosofsko spysanye (spetsyalno nauchno yzdanye) – Ideas. Philosophical Journal (special scientific edition)*, Broi 1(15)–2(16), 106–113. <https://ru.calameo.com/read/00644539756d2a63bd042> [in Ukrainian]
18. Shkribliak, M. (2021). Metodolohichni aspekty bibliinoho bohoslovia ta hermenevtyky. *Suspilni nauky: napriamky ta tendentsii rozvytku v Ukraini ta sviti: materialy*

mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Odesa, Ukraina, 16-17 lypnia 2021 r.) [Methodological aspects of biblical theology and hermeneutics. Social sciences: directions and trends of development in Ukraine and the world: materials of the international scientific and practical conference (Odesa, Ukraine, July 16-17, 2021)]. Odesa : HO «Prychornomorskyi tsentr doslidzhen problem suspilstva», pp. 72–77. [in Ukrainian]

19. Shkribliak, M. & Hasiak, O. (2008). Relihiia yak nevidiemna komponenta humanizatsii osvity i vykhovannia intelektualnoi ta dukhovno-zriloï osoby [Religion as an integral component of humanization of education and upbringing of an intellectual and spiritually mature person]. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu – Scientific Bulletin of Chernivtsi University, 389–390, 83–86. [in Ukrainian].

20. Popovych V. M. Vzaiemozviazok sotsialnoho vchennia Pravoslavnoi Tserkvy i bohoslovskoi osvity: teoretychnyi i praktychnyi aspekty: monohrafiia. Zhytomyr: Vydavets Yevenok O. O., 2017. 312 p. [in Ukrainian]